

Podborský, Vladimír

Pravěká sociokulturní architektura na Moravě : zpráva o projektu

Religio. 1997, vol. 5, iss. 2, pp. 165-

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124809>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Pravěká sociokulturní architektura na Moravě. Zpráva o projektu

Vladimír Podborský

S podporou Grantové agentury ČR (projekt č. 404/1224/95) se od r. 1995 pracuje na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty MU v Brně na vědeckovýzkumném úkolu „Pravěká sociokulturní architektura na Moravě“. Na výzkumných pracích se podílí Ústav archeologické památkové péče v Brně (M. Bálek, J. Stuchlíková, Z. Čížmář), Jihomoravské muzeum ve Znojmě (J. Kovárník), Moravské muzeum v Brně (A. Humpolová, V. Ondruš) a Archeologický ústav AV ČR v Brně (S. Stuchlík, V. Hašek). Odpovědným řešitelem projektu je autor této informace.

Cílem tříletého projektu je současnými dostupnými prospekčními metodami identifikovat a zdokumentovat moravské pravěké kruhové příkopové areály, zvané rondely, některé z nich archeologicky prozkoumat a zejména podat jejich funkční interpretaci. Kruhové příkopové areály – rondely – se nacházejí na větších prehistorických sídlišťích počínaje neolitem v celé střední a západní Evropě. Jedním z prvních takových objektů, objevených a komplexně prozkoumaných v 60. a 70. letech, byl rondel v mladoneolitickém sídlišti (cca 4.500 př.n.l.) u Těšetic-Kyjovic na Znojemsku (V. Podborský, Těšetice-Kyjovice IV. Rondel osady lidu s moravskou malovanou keramikou, Brno 1988). Těšeticko-kyjovický kruh zahájil dlouhou řadu objevů podobných příkopových areálů – jednoduchých, dvojitých i trojitých, které se staly atraktivním cílem letecké archeologické a následně také archeogeomagnetické prospekce. Taková systematická prospekce se záhy rozvinula v Rakousku, o něco později také v Bavorsku, a po ukončení zbytečného utajování po roce 1989 i u nás. V evropském rámci se již podařilo několik rondelů také archeologicky odkrýt (Svodín a Bučany na Slovensku, Friebritz a Kamegg v Dolním Rakousku, Vochov a Lochenice v Čechách, Künzing-Unternberg v Bavorsku). Na Moravě zahájili leteckou prospekci rondelů již začátkem 80. let J. Kovárník a M. Bálek, kterým se dodnes podařilo vyhledat a zdokumentovat nejméně 15-20 dříve neznámých prehistorických kruhů (např. Rašovice, Němčičky, Běhařovice, Šumice, Troskotovice aj.). Výsledkem nově se rozvíjejícího letecko-magnetometrico-archeologického výzkumu v hlavních oblastech střední Evropy je dnes povědomost o cca 120 kruhových areálech různých typů na pravěkých

sídlíštích od středního Podunají do Porýní. Nejnověji se podařilo objevit pravěké rondely i v maďarském Potisí a v Posáli ve středním Německu.

Proti původní představě, že rondely se 4 vchody, orientovanými k hlavním světovým stranám, jsou krátkodobou epizodou počátků mladého („lengyelského“) neolitu, je dnes prokázáno, že princip kruhových „svatyní“ se udržel v průběhu nejen celého pravěku, nýbrž i v době raně historické.¹ K neolitickým rondelům se dnes vztahují, kromě řady menších studií, již i další tři základní monografie.² Naproti tomu výzkum rondelů mladšího pravěku nás teprve čeká.

O neolitických rondelích existuje tedy dnes již poměrně značná míra informací. Jak lze stručně charakterizovat takový objekt?

Průměrně velký rondel tvoří zpravidla jednoduchý nebo dvojitý masivní příkop s hrotitým dnem (šířka příkopu bývá kolem 6 m, hloubka 4 až 4,5 m) stáčejíci se do více méně pravidelného kruhu o průměru kolem 60-80 m; několik rondelů s trojitým příkopem, vyskytujících se zejména v Rakousku (Gauderndorf, Immendorf, Simonsfeld aj.), má průměr i přes 100 m, a naopak jsou známy i jednoduché podstatně menší kruhy (např. Ledce s průměrem kolem 19 m). Vstupy do příkopem (příkopy) ohraničeného areálu tvoří obvykle přirozené hliněné „mosty“, tj. přerušení příkopů, ve výjimečných případech snad i skutečné dřevěné mosty, projektované patrně podle určitých záměrů v zeměpisných směrech s jistými (normalizovanými?) odchylkami od světových stran. Vchody bývají upraveny různě: jsou buď prosté (typ Těšetice-Kothingeichendorf) nebo s křídlovitými koridory (typ Bučany-Svodín), případně jsou tvořeny propojením dvou paralelních příkopů (typ Lochenice-Unternberg). Zevnitř sledují průběh příkopů zpravidla dva (ale i jeden nebo tři i více) palisádové žlaby se stopami po dřevěných kůlech (analogické prstence kamenných menhirů v obřích jihoanglických objektech typu „henge“ či v případě velkého „dáckého kalendária“ v Gradistea Muncelului v Sedmíhradsku mají kalendářní význam). V některých případech je hlavní příkopový areál uzavřen ještě vnějším palisádovým prstencem (Těšetice-Kyjovice, Bylany 1) nebo je rondel zakomponován do celkového fortifikačního systému mateřského sídliště (Kothingeichendorf, Künzing-Unternberg).

Pro výklad významu těchto stavebně velmi náročných objektů nesídelní povahy jsou důležité stopy staveb nacházejících se v jejich vnitřních prostorech. Zatím pouze ve dvou případech se podařilo odkrýt uvnitř neolitických rondelů půdorys sloupových domů neobytného, spíše shromažďovacího či

- 1 V. Podborský, „Poznámky ke kruhovým architekturám pravěké a raně historické Evropy“, *Pravěk, nová řada* 1, 1991, 90-148.
- 2 J. Petrasch, *Mittelneolithische Kreisgrabenanlagen in Mitteleuropa, 71. Bericht der RG Komm.*, Mainz a/R 1990; G. Trnka, *Studien zu mittelneolithischen Kreisgrabenanlagen*, Wien 1991; V. Němejcová-Pavůvková, *Svodín I. Zwei Kreisgrabenanlagen der Lengyel-Kultur*, Bratislava 1995.

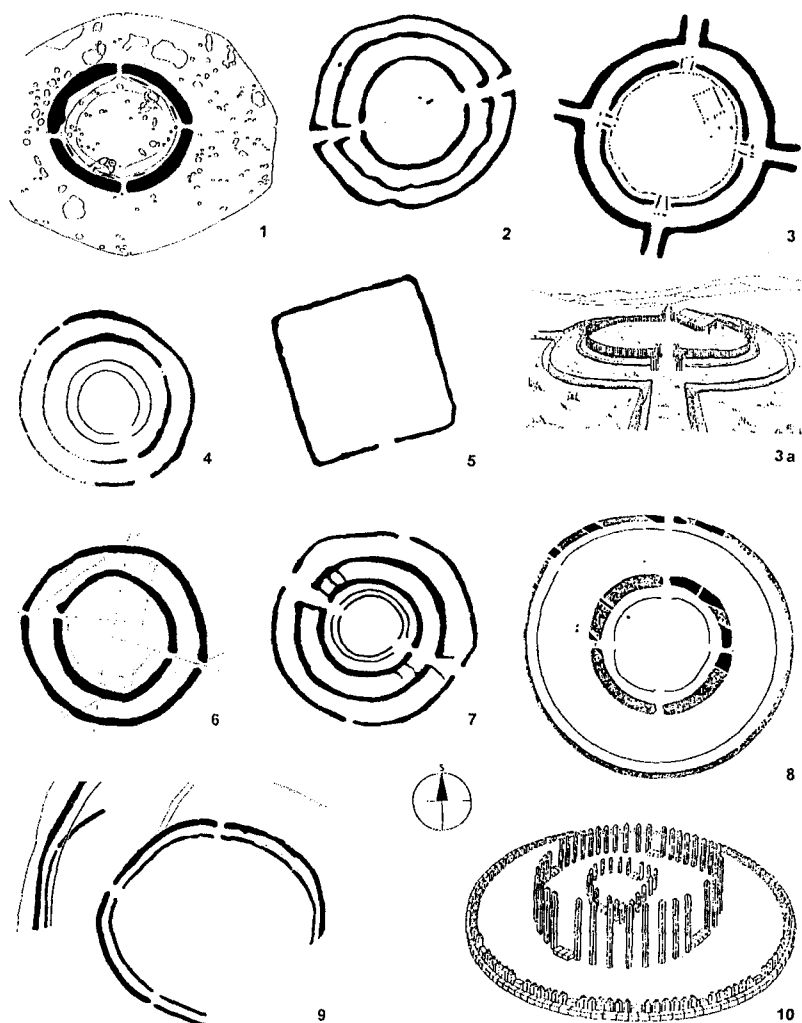
sakrálního poslání. Jinak se tu zjišťují jen nepočtené „kulturní jámy“, stopy hliněných pecí nebo lehčích nadzemních dřevěných konstrukcí. Dosud pouze v Těšeticích-Kyjovicích se objevily objekty, které by bylo možno považovat za „obětní jámy“, a také soustava obilných sil (v jednom z nich na dně byl skelet většího dítěte s oddělenou hlavou). Pravidelný výskyt ženských sošek – „Venuší“ (v areálu těšeticcko-kyjovického rondelu se našlo přes 300 fragmentů lidských a kolem 30 zvrácených figurek) svědčí o zvláštním (kultovním) významu těchto areálů. Je třeba ještě doplnit, že poloha rondelů v krajině je obvykle volena tak, aby z nich byl dobrý výhled do kraje, resp. aby se z nich bylo možno zaměřit na některý výrazný terénní bod v okolí (např. na Pavlovské vrchy).

Všechny uvedené indicie vedou k interpretaci kruhových areálů jako sociokultovních objektů s kombinovanými funkcemi shromaždišť vyšších společenských jednotek (skupin rodů), správních, příp. také redistribučních center, religiózních středisek a pravděpodobně i přírodních kalendářů.

Shora zmíněný projekt má za cíl pomocí terénních výzkumů přinést nová fakta pro funkční interpretaci neolitických rondelů a ověřit také výskyt, konstrukci, vzhled a význam kruhových architektur mladších období pravěku. Za tím účelem byly provedeny dílčí odkryvy na neolitických lokalitách v Běhařovicích a Vedrovicích na Znojemsku a v Rašovicích na Vyškovsku, na domnělém eneolitickém rondelu u Božic na Znojemsku a konečně se podařilo prokázat existenci rondeloidů z konce starší doby bronzové (lidu věteřovské skupiny ze 16. stol. př.n.l.) v Šumicích a Troskotovicích na Znojemsku a z doby halštatské (6. stol. př.n.l.) u Kuřimi (okr. Brno-venkov) a v Křižanovicích na Vyškovsku. Identifikovány a letecky a magnetometricky ovšem byly zdokumentovány ještě další kruhy (Velatice, Vranovice, Zvěrkovice aj.), ale jejich archeologické ověření bude úkolem do budoucna.

Nejvýznamnější výsledky našich posledních výzkumů přinesl odkryv dvojitého starobronzového rondeloidu u Šumic: na jeho vnitřní ploše se nacházel sloupový dům opravdu monumentálních rozměrů: 56 x 9 m; v jeho podlaze se našla základová oběť – pohřeb muže ve skrčené poloze. Jde tu o jedinečný doklad monumentální sociokultovní architektury, objevený v této souvislosti a v tomto měřítku vůbec poprvé v Evropě. Kromě uvedené stavby tu bylo zase jen několik málo zemních jam a stopy dalších dřevěných sloupů. Potvrdilo se dále, že rondely nebo jim podobné příkopové útvary stály vždy na výrazném místě u nějaké větší významnější („střediskové“) osady a že měly dominantní společensko-správní, organizační a náboženský význam. Jejich náročná výstavba, objemem prací přesahující zajištění potřeb materiálního života, byla výrazem vznikající nábožensko-politické správy vyšších společenských (nadrodových) celků. Tato správa se soustřeďovala v rukách rodící se „velmožské“ vrstvy („knězokrálu“).

Půdorysy a rekonstrukce evropských pravěkých sociokultovních architektur

- 1 Těšetice-Kyjovice (neolit).
- 2 Hornsburg (Dolní Rakousko, neolit).
- 3 Bučany (Slovensko, neolit).
- 4, 5 Echling-Viecht (Bavorsko, neolit).
- 6 Strögen (Dolní Rakousko, neolit).
- 7 Osterhofen-Schmiedorf (Bavorsko, neolit).

- 8 Kamegg (Dolní Rakousko, neolit).
- 9 Velim – „Skalka“
(Čechy, mladší doba bronzová).
- 10 „Dácké kalendárium“ – Sarmisegetusa Regia
(Sedmihradsko, 1. stol. n.l.).

Pokračující výzkumy ohrazených kruhových areálů pravěkých sídlišť dávají stále hlouběji nahlédnout do sociálního a duchovního života našich prapředků. Přesto, že v poznávání jejich habitů a významu je evropská archeologie stále v počátcích – před čtvrt stoletím se o těchto „kruhových svatyních“ ve střední Evropě vůbec nic nevědělo – lze již dnes říci, že jsme na stopě materiálních dokladů počátků skutečné lidské civilizace, budované na základech rozvíjejícího se duchovního života.

Indie – bohové a lidé

Dušan Lužný

Nelze říci, že by český zájemce o indickou kulturu neměl dost příležitostí, jak svoji touhu uspokojit. V češtině existuje řada kvalitních knih českých indologů, které podávají plastický obraz o kultuře, která se mnohým na první pohled zdá tak odlišná, aby pak při bližším seznámení zjistili mnohé podobnosti. Vhodnou příležitostí k bližšímu poznání indické kultury je i výstava *Indie – bohové a lidé*, kterou pod záštitou Ministerstva zahraničních věcí České republiky připravilo Moravské zemské muzeum v Brně ve spolupráci s Náprstkovým muzeem v Praze a Velvyslanectvím Indické republiky v Praze. Výstava, uspořádaná u příležitosti 50. výročí nezávislosti Indické republiky, je součástí dlouhodobě koncipovaného cyklu výstav představujících v brněnském pavilonu Anthropos jednotlivá světová náboženství.

Výstava je zaměřena především na lidovou podobu hinduismu, tedy na živou tradici lidového uctívání bohů a dalších božských bytostí. Výrazem osobního, láskyplného vztahu věřícího k bohu je totiž bohatá umělecká činnost, která může nabývat řady podob – od opěvných básní až po rituální masky. Návštěvník zde proto najde proslulé mramorové sošky jednotlivých božstev z Džajpuru (Radžastán), dřevořezby, masky používané při tanečních dramatech, keramické figurky zvířat sloužící k provádění obětí na vesnicích, loutky, předměty používané při svatebních obřadech, ale samozřejmě také předměty sloužící k provádění každodenních rituálů. Návštěvníka zcela jistě zaujmou ukázky kovolitectví, které má v Indii dlouho tradici. Hned ve vstupní hale je umístěna mosazná socha bohyně štěstí Lakšmí jedoucí na slonu a proslulá socha tančícího Šivy.

V centru výstavní plochy je umístěn model pouličního obětiště k počtě Sarasvatí, bohyně vzdělanosti. Právě tento model symbolizuje smysl a za-